Features of the Development of the Effective and Reflective Component of Students' Civic Engagement at the University

Voichun Olena

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0949-509X>

*Lecturer of the Department of Theory and Methodology of Physical Culture
Ukrainian State University named after V.O.Sukhomlynsky (Ukraine, Mykolaiv)*

Abstract

The article deals with the features of the development of the effective and reflective component of civic engagement of university students after leadership training. The characteristics of the levels (insufficient, initial, sufficient and creative) of the effective and reflexive component of the inquired quality are presented. During the search phase of the pedagogical experiment, we determined the pedagogical conditions that should positively affect the efficiency of the formation of civic activity of university students. These conditions include: reliance on the internal needs of the student, the use of modern ICT, the content and methodological support of the work of student supervisors, the organization and conduct of leadership training. The dynamics of the levels of the effective and reflexive component of student civic engagement before and after the formative experiment are clearly illustrated. The content and characteristics of the levels of civic engagement (insufficient, initial, sufficient and creative) are defined.

Key words: civic engagement, students, society, student self-government, university.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах сучасних цивілізаційних змін виникає потреба у громадянині, який би був соціально активним, компетентним фахівцем, високопрофесійним лідером з особистісними якостями, затребуваними на світовому ринку праці, такими як: ініціативність, громадянська активність, управлінська компетентність, чесність, відкритість, цілеспрямованість, відповідальність, самоорганізованість, прагнення до самовдосконалення і саморозвитку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення окремих методів, що використовувалися у формуванні результативно-рефлексійного компоненту громадянської активності студентів університету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблем підготовки майбутніх фахівців в умовах університету присвячені праці філософів, педагогів, психологів та соціологів: українських: В. Андрущенко, Л. Вовк [1], І. Зазюна, І. Бега,

Г. Балла, С. Максименка, а також і зарубіжних (М. Арія, В. Біблер, Б. Гершунський, І. Зимня, Н. Ішханян, В. Сластьонін, Р. Adler, D. Brown та ін.) вчених.

Вивченню різних аспектів громадянського та національного виховання студентської молоді присвячені праці О. Алексєєва, Я. Боренько, О. Гевко, В. Іванчук, О. Карпенко [3], А. Панчук, Л. Петько [5; 6; 7; 11], Ю. Руденка, О. Войчун [12] та інших. Проте сьогодні відсутні дослідження, в яких би розглядались способи розвитку результативно-рефлексійного компоненту громадянської активності студентів університету.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури [2; 4; 8], а також документів, що визначають сутність, мету, і способи громадянського виховання студентської молоді дозволяє громадянську активність студентів університету розглядати як комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою особливого способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Цими якостями є такі: патріотична самосвідомість, відповідальність і мужність, суспільна ініціативність, готовність і здатність працювати для розквіту Батьківщини, захищати її, підносити її міжнародний авторитет; повага до Конституції, законів української державності, висока правосвідомість, досконале знання державної мови, повага до традицій та історії рідного народу, дисциплінованість, працьовитість, творчість, піклування про природу, фізична досконалість і моральна чистота, гуманність, висока культура міжнаціонального спілкування.

На основі праць вчених П. Ігратенка, В. Поплужного, Т. Саврасової-В'юн, О. Сухомлинської у сфері громадянської освіти та виховання *структуру громадянської активності студентів університету визначаємо як сукупність таких компонентів: когнітивно-інформаційного, мотиваційно-ціннісного, операційно-діяльнісного та рефлексійно-результативного.* В межах даної публікації розглянемо способи розвитку рефлексійно-результативного компоненту громадянської активності студентів університету, що використовувалися нами в ході формувального етапу педагогічного експерименту.

Результативно-рефлексійний компонент громадянської активності студентів університету включає: наявність критичного мислення, вмінь аналізу та прогнозу результативності власних дій стосовно інших людей та суспільства в цілому. Дана

складова передбачає здатність у студента під час аналізу та обговорення сутності суспільних подій, проектувати їх на себе, тобто задавати собі запитання: «А як я можу вплинути на покращення ситуації?»; формулювати власні норми і цінності, інтеріоризуючи їх із загальнолюдських; висловлювати, обґрунтовувати, відстоювати в усній та письмовій формі власну думку про суспільну проблему, подію, явище.

В основу методики дослідно-експериментальної роботи покладено *критеріально-рівневий підхід*, що дав змогу на основі підходів відомих науковців (Г. Гревцевої, В. Краєвського, А. Маркової, Н. Морзе та ін.) визначити рівні рефлексійно-результативного компоненту громадянської активності студентів університету.

Змістове наповнення рівнів результативно-рефлексійного компонента громадянської активності представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика та рівні сформованості результативно-рефлексійного компоненту громадянської активності студентів університету

Рівні сформованості	Характеристика
Недостатній	Відсутня здатність до самоаналізу навчальної діяльності (оскільки суспільно-корисна діяльність відсутня).
Початковий	Наявність фрагментарного самоаналізу та самооцінки суспільно-корисної та навчальної діяльності.
Достатній	Присутні самоаналіз та самооцінка у сфері власних вчинків та їх наслідків для інших людей, а також планування у сфері самовдосконалення.
Креативний	Висока здатність до детального самоаналізу суспільно-значущої діяльності та високий рівень вимогливості до себе; стійка потреба до постійного самовдосконалення; здатність конструктивно сприймати критику.

У ході пошукового етапу педагогічного експерименту нами були визначені педагогічні умови, що мали позитивно вплинути на ефективність формування громадянської активності студентів університету. До таких умов відносимо: опору на внутрішні потреби студента, використання сучасних ІКТ, змістово-методичне забезпечення роботи студентських кураторів, організація і проведення тренінгів лідерства. Найефективніше сприяють розвитку результативно-рефлексійного

компоненту громадянської активності запитання до студентів по закінченню тренінгів лідерства.

У рефлексії є три основні блоки питань, які повинні йти один за іншим без порушення порядку (Робити-отримувати досвід-рефлексувати досвід-отримувати знання). У ході формувального етапу педагогічного експерименту нами використовувалися три блоки запитань:

1) Питання про зовнішню діяльність: що тут відбувалося? що ти робив?

2) Питання про внутрішню діяльність (про досвід, почуття): сподобалося чи ні? Що сподобалося в тому, що робив? як ти це робив? Як саме? Які це викликало емоції і почуття? Що у тебе добре вийшло? Що б ти хотів покращити у своїх діях?

3) Питання про концепцію: що ти про себе дізнався? Що нового ти дізнався про себе? Яку теорію ти виявив / відкрив для себе?

Фіналом рефлексії має бути короткий змістовний висновок.

Наведемо приклади рефлексії студентів – учасників тренінгів після вправи «Підстрибування».

Сутність вправи.

Тренер: «Уміння розуміти один одного без слів не раз рятувало моє життя і моїх товаришів. Відпрацювавши цей навик, ви станете непереможні». Стоячи в колі, група рахує від 1 до ... Кожен по черзі називає чергове зростаюче число. Замість числа, що включає 3, або ділиться на 3, треба подстрибнути. Через якийсь час тих, хто помилився можна виключати. І так до переможця. Замість підстрибування можна плескати, тупотіти ногами, крутитися.

1. *Питання про зовнішню діяльність:* що ти робив? Що тут відбувалося?

Відповіді: «Ми разом грали в гру і нам було дуже цікаво», «Я разом з усіма грав у гру, а також намагався уважно виконувати правила гри», «Я намагалася про себе порахувати цифри, які діляться на 3», «Я намагався правильно виконувати правила гри, щоб не підвести інших», «Я отримав позитив і веселий дух».

2. *Питання про внутрішню діяльність:* чи сподобалося? Що сподобалося у тому, що робив? Як ти це робив? Як саме? Які емоції та відчуття це викликало?

Відповіді: «Сподобалося стрибати», «Сподобалося відчувати себе відповідальним за свої дії», «Сподобалося згадувати таблицю множення на «3», «Сподобалося відчувати

себе в одному колі з іншими», «Мені було цікаво і я отримувала задоволення під час гри», «Було відчуття хвилювання за інших», «Отримав емоції радості, цікавості, хто ж прогавить свій стрибок?!»

3. *Питання* Що в тебе добре вийшло? Щоб ти хотів покращити у своїх діях?

Відповідь: «Рахувати», «Сконцентруватися на досягнутій цілі».

Динаміку рівнів результативно-рефлексійного компоненту громадянської активності студентів університету до та після формувального експерименту показано в таблиці 1 та рисунку 2.

Таблиця 2

Рівні результативно-рефлексійного компоненту громадянської активності студентів університету на початку і після завершення формувального експерименту (в абсолютних числах і %)

Рівень	Показники							
	ЕГ		ЕГ		КГ		КГ	
	На початку		Після завершення		На початку		Після завершення	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Недостатній	43	23	35	18,7	46	24,5	40	21,3
Початковий	96	51,3	90	48,1	98	52,1	100	53,2
Достатній	31	16,6	39	20,9	32	17	34	18,1
Креативний	17	9	23	12,3	12	6,4	14	7,4

Рис. 1. Рівні результативно-рефлексійного компоненту громадянської активності студентів університету по закінченні експерименту (%).

Аналіз даних таблиці 2 та рисунка 1 дозволяє стверджувати, що в результаті впровадження у виховний процес вищих навчальних закладів експериментальної моделі простежено позитивні зміни результативно-рефлексійного компоненту громадянської активності студентів експериментальних груп, на відміну від студентів контрольних груп, у яких динаміка досліджуваної якості була незначною. Також можна зробити висновок, що у випадку результативно-рефлексійного компоненту громадянської активності студентів університету розроблена модель та педагогічні умови найбільшою мірою сприяли зменшенню кількості студентів початкового рівня (на 3,2% в експериментальних групах порівняно з 1,1% контрольних). Як свідчать дані таблиці, за рахунок цих студентів збільшилася кількість достатнього та креативного рівнів. Загалом, в експериментальних групах спостерігається чітка тенденція збільшення кількості студентів достатнього та креативного рівнів та зменшення недостатнього порівняно із контрольними.

Висновки. Отже, запитання, що ми пропонуємо по закінченню тренінгів лідерства, позитивно впливають на зміни всіх рівнів (недостатнього, початкового,

достатнього та креативного) результативно-рефлексивного компоненту громадянської активності студентів університету (збільшується кількість студентів достатнього та креативного рівнів за рахунок зменшення кількості студентів недостатнього та початкового рівнів). Також нами була помічена активізація студентів, що брали участь у формувальному експерименті, у самостійній навчальній роботі. Несподіваний факт пояснюємо тим, що під час проведення тренінгів лідерства та запитань до учасників по їх закінченню студенти оволодівали складними вміннями і навичками бачити зміст та мету власної діяльності в широкому сенсі та пізнавальної, зокрема.

References

1. Vovk L.P., Frytsiuk V.A. *Akmeologichniy pidkhid do vyvchennia problemy profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia* [Acmeological approach to study the problems of professional self-development of future teachers]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya : Pedahohika i psykholohiia*. 2016. Vol. 47. P. 68–72.
2. Ihnatenko P.R., Popluzhnyi V.L., Kosarieva N.I., Krytska L.V. *Vykhovannia hromadianyna: Psykholoho-pedahohichniy i narodoznavchyi aspekty* [Citizen education: Psychological, pedagogical and ethnological aspects]: *Navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kyiv: Instytut zmistu i metodivnavchannia, 1997. 252 p.
3. Karpenko O.H. *Hromadianske stanovlennia studentiv yak skladova yikh profesiinoho stanovlennia* [Civic formation of students as a component of their professional formation]. *Naukovyi chasopys NPU imeni MP Drahomanova. Seriya 11: Sotsiolohiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika*. 2014. Vol. 18. P. 125–131.
4. *Kontseptsiiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti* [The concept of civic education of the individual in the development of Ukrainian statehood]: *Proekt / Nauk.-tvorch.kolektyv*: [O.V. Sukhomlynska (nauk.ker.) ta in.]. *Shliakh osvity*. 2000. No. 3. P.7–13.
5. Pet'ko L.V. *Vprovadzhennja ukrai'ns'koi' nacional'noi' idei' v proces inshomovnoi' osvity majbutnih pedagogiv* [The Inculcation of Ukrainian National Idea in the Process of Foreign Language Education] / *Vyshha osvita Ukrai'ny: teoretychnyj ta naukovo-metodychnyj chasopys / zasn. Instytut vyshhoi' osvity APN Ukrai'ny ; golov. red. V.P.Andrushhenko*. Kyi'v: "Pedagogichna presa", 2013. No. 2. – P. 68–74.
6. Petko L.V. *Vyklyky XXI stolittia dlia osvitnoho prostoru Ukrainy. Naukovi pratsi ChNU: nauk. zhurnal* [The challenges of educational space in the 21-st century] / *Chornom. Nats. un-t im. Petra Mohyly; red. Kol.: O.P.Meshchaninov (holova) [ta in.]. Mykolaiv: Vyd-vo ChNU imeni Petra Mohyly*, 2017. T. 303. Issue 291. P. 10–14 (Pedahohika).
7. Pet'ko L. V. *Do problemy vyhovannja nacional'noi' svidomosti shkoljariv* [About the problem of students' education national awareness]. *Teoretychni pytannja kul'tury, osvity ta*

vyhovannja: zb. naukovykh prac'. Vol. 31. Kyiv: Vyd. KNLU, 2006. P. 124–128. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8137>

8. Sukhomlynska O.V. *Vykhovannia yak sotsialnyi protses: osoblyvosti suchasnykh transformatsiinykh zmin* [Education as a social process: features of modern transformational changes]. URI: www.knukim.edu.ua/conferences_2004_proceedings.

9. Chervona L.M. *Praktyky formuvannia hromadianskoi pozytsii studentiv* [Practice of formation of students' civil position]. URI: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Kis/2011_1/7.pdf.–Nazvazekrana.

10. Shykyrynska O.V., Voichun O.V. *Diahnostyka stanu sformovanosti hromadianskoi aktyvnosti studentiv* [Diagnostics of the state of civic engagement of students]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzh. ped. universytetu imeni Pavla Tychyny* / [hol. red.: M.T. Martyniuk]. Uman : FOP Zhovtyi O.O., 2015. Vol 1. 425–431 p.

11. Pet'ko L. Priorities for the development of the Ukrainian national idea and the upbringing students of this modern era. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada), 2017. Vol. 6. No. 5, September/October. PP. 59–78.

12. Voichun O.V. The peculiarities of upbringing civil activity in students in the conditions of modern Ukrainian state formation // *Science and society: Collection of scientific articles*. – Fadette editions, Namur, Belgium, 2019.

13. Karpenko O.G. The formation of professionalism in future social workers in the conditions of higher school // *Geopolitical processes in the world today: Collection of scientific articles*. – «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education. Vienna (Austria). 2016. – P. 301–304.

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 37.017.4:378

Войчун Олена. Особливості розвитку результативно-рефлексійного компоненту громадянської активності студентів університету.

В статті розглядаються особливості розвитку результативно-рефлексійного компоненту громадянської активності студентів університету після тренінгів лідерства. Проаналізовано останні дослідження та публікації з проблеми виховання громадянської активності студентської молоді. Подані змістове наповнення та характеристика рівнів громадянської активності (недостатнього, початкового, достатнього та креативного) результативно-рефлексійного компонента громадянської активності. Визначені педагогічні умови, що мали позитивно вплинути на ефективність формування громадянської активності студентів університету, а саме: опору на внутрішні потреби студента, використання сучасних ІКТ, змістово-методичне забезпечення роботи студентських кураторів, організація і проведення тренінгів лідерства. Наочно проілюстровано динаміку рівнів результативно-рефлексійного компоненту громадянської активності студентів до та після формувального експерименту. Описано результати дослідження стану сформованості громадянської активності студентів університету, проведеного на базі Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Ключові слова: громадянська активність, студенти, суспільство, студентське самоврядування.

Література

1. Вовк Л.П., Фрицюк В.А. Акмеологічний підхід до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія. 2016. Вип. 47. С. 68–72.

2. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л., Косарева Н.І., Крицька Л.В. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навч.-метод. посібник. Київ: Ін-т змісту і методів навчання, 1997. 252 с.

3. Карпенко О.Г. Громадянське становлення студентів як складова їх професійного становлення. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2014. Вип. 18. С. 125–131.

4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Проект / наук.-творч.колектив: [О.В. Сухомлинська (наук.кер.) та ін.]. *Шлях освіти*. 2000. №3. С.7.

5. Петько Л.В. Впровадження української національної ідеї в процес іншомовної освіти майбутніх педагогів. *Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис / засн. Інститут вищої освіти АПН України ; голов. ред. В.П.Андрущенко*. Київ : «Педагогічна преса», 2013. № 2. С. 68–74.

6. Петько Л.В. Виклики ХХІ століття для освітнього простору України. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]*. Серія : Педагогіка : наук. журн. / Чорном. держ. ун-т імені Петра Могили; ред. кол. : О. П. Мещанінов (голова) [та ін.]. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. Т. 303. Вип. 291. С. 10–14.

7. Петько Л. В. До проблеми виховання національної свідомості школярів. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб. наукових праць*. Вип. 31. Київ: Вид. КНЛУ, 2006. С. 124–128.

8. Сухомлинська О.В. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін. URI: www.knukim.edu.ua/conferences_2004_proceedings. Назва з екрана.

9. Червона Л.М. Практики формування громадянської позиції студентів URI: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Kis/2011_1/7.pdf. Назва з екрана.

10. Шикиринська О.В., Войчун О.В. Діагностика стану сформованості громадянської активності студентів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / [гол. ред.: М.Т.

Мартинюк]. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2015. Вип. 1. 425-431 с.

11. Pet'ko L. Priorities for the development of the Ukrainian national idea and the upbringing students of this modern era. *Intellectual Archive*. – Toronto : Shiny Word.Corp. (Canada), 2017. Vol. 6. No. 5, September/October. PP. 59–78.

12. Voichun O.V. The peculiarities of upbringing civil activity in students in the conditions of modern Ukrainian state formation. *Science and society*: Collection of scientific articles. – Fadette editions, Namur, Belgium, 2019.

13. Karpenko O.G. The formation of professionalism in future social workers in the conditions of higher school // Geopolitical processes in the world today: Collection of scientific articles. – «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education. Vienna (Austria). 2016. – P. 301–304.